

MUZEUL NAȚIONAL BRUKENTHAL

PINACOTECA BRUKENTHAL
PICTURA ITALIANĂ

2004

<https://biblioteca-digitala.ro>

MUZEUL NAȚIONAL BRUKENTHAL

PINACOTECA BRUKENTHAL
PICTURA ITALIANĂ

2004

<https://biblioteca-digitala.ro>

Pe copertă:

SEBASTIANO RICCI (1659 - 1734)

Medor și Angelica

Foto: Alexandru Olănescu

Grafică / Tehnoredactare: Chris Balthes

ARTA ITALIANĂ DIN SECOLELE XVI – XVIII

COLECȚIA MUZEULUI BRUKENTHAL

Fondul de pictură italiană, parte integrantă a colecției testamentare a Baronului Samuel von Brukenthal, cuprinde cca. 200 de opere aparținând unor artiști de renume ai Renașterii, manierismului și mai cu seamă barocului italian.

Deși însumează un număr relativ mic de lucrări în raport cu celelalte școli europene de pictură (flamandă, olandeză, germană și austriacă) prezente în Pinacoteca Brukenthal, fiecare cu peste 450 tablouri, școala italiană cuprinde o selecție de opere de certă valoare, circumscrise celor mai importante centre italiene, arealuri devenite ele însele școli de pictură: venețiană, lombardă, bologneză, genoveză, florentină, romană sau napoletană.

Venețienii, cei care dețin majoritatea în colecție cu peste 50 opere, sunt ilustrați în prezentul material prin personalități de primă mărime, corifeii ai Renașterii italiene precum Tițian sau Veronese.

Apreciată de critica de specialitate drept una dintre capodoperele lui **Tițian** (1485 - 1576), opera acestuia, *Ecce homo* (fig.1) din Pinacoteca

1. TIZIANO VECELLIO DA CADORE (1485 - 1576)
Ecce homo

2. **LAMBERTO SUSTRIS** sau **ZUSTRIS** (1515 cca. - 1584 cca.)
Logodna mistică a Sfintei Ecaterina

3. **PARIS BORDONE** (1500 - 1571)
Sfânta Familie

Brukenthal a devenit în ultimii ani centrul de rezistență al Galeriei de artă europeană, după recuperarea sa în 1998, la 30 ani de la mult mediatizatului furt din 1968, în care figura alături de alte șapte tablouri sustrase atunci din muzeu. Lucrarea prezintă mai multe variante, între care le menționăm pe cele de la muzeele Condè, (Chantilly), din Dublin sau Prado.

Ecce homo de la Sibiu, pictat de artist în anii senectuții, ilustrează modul în care „Patriarhul picturii venețiene” a știut să reia, la o vârstă înaintată, un model din tinerețe, să-l reelaboreze cu dezinvoltură și vigoare, într-o atitudine maiestuoasă ce-i conferă o aură „jupiteriană”, de învingător. Frumusețea acestei reprezentări a lui Cristos a determinat-o pe una din cele mai distinse cercetătoare italiene, președinta fundației „Roberto Longhi”, prof. dr. Mina Gregori, să afirme că tabloul de la Sibiu reprezintă cel mai frumos bust al lui Cristos ce se cunoaște.

Alături de Tițian, alte două opere renașcentiste, respectiv *Logodna mistică a Sfintei Ecaterina* (fig.2) a lui **Lamberto Sustris** (1515 - 1584), pictor de origine olandeză stabilit la Veneția și *Sfânta Familie* (fig.3) a lui **Paris Bordone** (1500 - 1571), apreciat portretist din Cinquecento (1500 - 1571), completează segmentul a ceea ce putem denumi Tițian și „atelierul său” de la Veneția, ilustrat în Muzeul Brukenthal.

În ceea ce-l privește pe **Paolo Caliari Veronese** (1528 - 1588), acestuia i-a fost atribuită lucrarea *Cap de copil* (fig.4), reală efigie a portretisticii renașcentiste, operă de mici dimensiuni, decupată probabil dintr-o compoziție mai mare. Demn de menționat este faptul că acest tablou a fost achiziționat ca operă de Tițian, recunoscându-i-se matricea

4. **PAOLO CALIARI VERONESE** (1528 - 1588)
Cap de copil

renascentistă (ilustrată în punerea în pagină, în redarea trăsăturilor calme, destinse, senine, clare ale copilului, a elementelor vestimentare și decorative tipice pentru Cinquecento), lesne descifrabilă pentru un ochi avizat, dar că la începutul deceniului XX, Michael Csaki, custodele de atunci al muzeului, l-a încadrat eronat, în opera lui Pietro Rotari (1707 - 1762), artist de Settecento, afirmat prin portretele oficiale pe care le-a realizat atât în Veneția cât și la curtea țarului Rusiei.

Recent a fost identificată și semnătura artistului, pe gulerășul cămășii băiatului, „Paolo...liari „, confirmând astfel numele celebrului pictor.

Tot școlii venețiene de pictură îi aparțin alte două nume sonore: **Francesco Maffei** (1605 - 1660) și **Sebastiano Ricci** (1659 - 1734). Primul, important reprezentant al barocului venețian, format sub influența manierismului târziu din Vicenza, va activa la Veneția sub influența creației câtorva din cele mai marcante personalități din orașul lagunelor, respectiv a lui Veronese, Tintoretto și Jacopo da Ponte Bassano. Totodată opera lui Maffei relevă și dialogul permanent cu contemporanii săi, genovezul Bernardo Strozzi (asimilat de venețieni) și Domenico Feti sau Jan Lys (pictor de origine olandeză, stabilit de tânăr la Veneția).

Francesco Maffei este prezent în Pinacoteca Brukenthal cu lucrarea *Sfântul Sebastian* (fig.5) care relevă câteva din componentele caracteristice ale operei sale din perioada deplinei maturități artistice și anume derivația cromatică din paleta lui Veronese, tratarea personajelor

5. **FRANCESCO MAFFEI** (1605 - 1660)

Martiriul Sfântului Sebastian

6. **SEBASTIANO RICCI** (1659 - 1734)
Medor și Angelica

secundare ce evocă universul rural al lui Bassano și un anume clarobscur de sorginte Tintoretto.

Prin paleta sa luminoasă, strălucitoare, Francesco Maffei va influența întreaga pictură venețiană de Settecento, în special pe cea a lui Sebastiano Ricci și Giovanni Battista Tiepolo.

Sebastiano Ricci, unul din cei mai străluciți reprezentanți ai picturii venețiene, considerat de critica de specialitate drept precursor de primă mărime al rococoului venețian și european, este cunoscut prin scenele sale alegorice inspirate din poemele eroice, *Ierusalimul eliberat* a lui Tasso și *Orlando furioso* a lui Ariosto, ca și prin compozițiile cu subiecte biblice, interpretate cu dezinvoltură și dinamism, în compuneri scenografice teatrale și palete cromatice fastuoase. În Pinacoteca Brukenthal este ilustrat cu trei lucrări, dintre care una, *Medor și Angelica* (fig.6), considerată ca operă de referință a artistului, a fost încadrată între capodoperele sale (comparabilă cu alte două tablouri similare compozițional și tipologic, având ca subiect pe Bachus și Ariadna, aflate la Londra și respectiv Viena). Această operă reprezintă o transpunere alegorică a unui moment romantic pentru cei doi îndrăgostiți, doi dintre

eroii din *Orlando furioso*, Angelica și Medor ce-și scriu numele pe scoarța unui copac. Elementele de rococo sunt sesizabile în redarea coafurii prețioase a Angelicăi, în exuberanța paletelor luminoase, dominată de albastru ceruleu, ocru, alb, auriu și accente de roz.

Tot școlii venețiene îi aparțin și pictorii Pietro Bellotti (1625 - 1700) și **Johann Carl Loth** zis **Carlotto** (1632 - 1698), exponenți de bază ai curentului tenebrist ce ia naștere la mijlocul veacului al XVII, cunoscuți și ca lideri ai grupării (Bellotti fiind primul conducător al tenebroșilor venețieni), ce va avea un puternic impact asupra artiștilor din Lombardia și întreg nord-estul peninsulei. Lucrările lor din colecția de la Sibiu, respectiv *Femeie în vârstă citind* și *Mercur și Argus* (fig.7), sunt semnificative pentru creația celor doi artiști, ca tematică și manieră, folosirea unui fond brun închis, redarea fizionomică exactă, realist naturalistă, prin sublinierea ridurilor celor vârstnici, a tegumentului obosit.

O altă școală elocvent ilustrată prin prezența câtorva personalități din veacul al XVII lea este cea bologneză.

Numele unor artiști precum **Denis Calvaert** zis **Dionisio Fiammingo** (1540 - 1609), **Annibale Carracci** (1560 - 1609) sau **Guido Cagnacci**

7. **JOHANN CARL LOTH** zis **CARLOTTO** (1632 - 1698)

Argus, păzitorul nimfei Io, adormit de zeul Mercur

(1601 - 1663) sunt garante pentru valoarea tablourilor lor din Colecția Brukenthal.

Pictorul olandez Denis Calvaert, prezent în Pinacoteca Brukenthal cu o amplă compoziție, *Înălțarea Mariei* (fig.8), se stabilește de tânăr la Bologna, unde-și va deschide un atelier propriu prin care vor trece o pleiadă de învățăcei, între care și tinerii din familia Carracci, frații Annibale și Agostino împreună cu vărul lor Lodovico. Pictorii Carracci vor înființa la rândul lor celebra academie de artă intitulată „*Accademia degli*

8. DENIS CALVAERT zis DIONISIO FIAMMINGO (1540 - 1619)
Înălțarea Mariei

Incamminati”, care va avea un rol decisiv în evoluția școlii bologneze de pictură.

Cel mai apreciat pictor al familiei **Carracci**, **Annibale** (1560 - 1609) este ilustrat cu o importantă operă, intitulată *Batjocorirea lui Cristos* (fig.9), replică autografă de un deosebit rafinament, apreciată de experții italieni, ce ne-au vizitat muzeul, ca fiind la fel de valoroasă cu originalul aflat în Pinacoteca Nazionale din Bologna.

9. **ANNIBALE CARRACCI** (1560 - 1609)

Batjocorirea lui Cristos

În ceea ce-l privește pe **Guido Cagnacci** (1601 - 1663), pictorul, de origine din Santarcangelo di Romagna, a fost ucenicul lui Guido Reni, un alt nume sonor al academiei bologneze. Tabloul său de la Sibiu, *Moartea Cleopatrei* (fig.10), a fost recent catalogat ca operă originală a pictorului, după ce vreme de aproape un secol a figurat în vechile cataloage drept copie după un original aflat la Viena.

Restaurarea lucrării, în urmă cu doi ani, a pus în valoare calitățile de excepție ale picturii, maniera proprie lui Cagnacci de redare a carnației, a brațelor și mâinilor, a sânilor, a gurii, paleta cromatică strălucitoare. Autenticitatea operei a fost confirmată de experții italieni Laura Muti și Daniele de Sarno Prignano. În concluzie, tabloul de la Sibiu reprezintă un original de Cagnacci inspirat dintr-o amplă compoziție aflată în

Kunsthistorisches Museum din Viena. Având același titlu cu lucrarea noastră, ce o reprezintă murind pe Cleopatra, singură în jilțul său regal, opera de la Viena redă momentul dramatic al morții aceleiași regine, într-o compunere scenografică, înconjurată de mai multe sclave. Concluzia ce s-a impus din această analogie, a fost aceea, că *Moartea Cleopatrei* de la Sibiu este un original de Cagnacchi ce reprezintă fie studiul pentru

10. **GUIDO CAGNACCHI** (1601 - 1663)
Moartea Cleopatrei

compoziția de la Viena, fie reluarea de către artist a motivului central al acesteia ca o lucrare de sine stătătoare de o admirabilă valoare artistică.

În aceeași sferă a realizărilor artistice de excepție din Pinacoteca Brukenthal se înscriu și câteva opere aparținând unora din cele mai prestigioase nume ale școlii baroce genoveze; Domenico Fiasella și Alessandro Magnasco.

Domenico Fiasella (1589 - 1669), apreciat lider al picturii genoveze de Seicento, în anii de tinerețe (primele două decenii ale lui Seicento) activează la Roma unde va deprinde limbajul clasic al romaniștilor, fiind totodată receptiv la influența marelui Caravaggio, influență care în deceniile trei și patru se va manifesta prin dominarea unei maniere din ce în ce mai naturaliste, relevată și de lucrarea sa din colecția sibiană, *Sfântul Ioan din Patmos (Revelația Sfântului Ioan)* (fig. 11).

11. DOMENICO FIASELLA (IL SARZANA) (1589 - 1669)
Sfântul Ioan din Patmos

Tabloul, achiziționat ca operă a școlii italiene de pictură, va fi înscris în genul lui Domenico Feti în anul 1893 și Domenico Feti în catalogul raționat al lui Michael Csaki din 1909. După mai bine de 50 ani, în 1956, *Sfântul Ioan din Patmos* își va primi justa atribuire datorită specialistei în pictură genoveză de secol XVII, istoricul de artă italian Caterina Marcenaro care apreciază lucrarea de la Sibiu ca pe una din cele mai reușite opere ale artistului.

Între operele de vârf ale colecției de la Sibiu se înscriu și tablourile *Jaful*, *Răpirea Proserpinei* și *Triumful credinței* (fig.12, 13, 14), ale îndrăznețului și originalului artist **Alessandro Magnasco** zis **Lissandrino** (1667 - 1749). Autor al unei vaste opere, de o mare diversitate tematică, Magnasco a deslușit tainele picturii în atelierul tatălui său Stefano, după care a continuat să studieze în atelierul lui Filippo Abbiati. A fost influențat și de Sebastiano

12. **ALESSANDRO MAGNASCO** zis **LISSANDRINO** (1667 - 1749)

Jaful

Ricci, cu care a și colaborat pentru o perioadă de timp la Milano și Florența. A mai colaborat cu Clemente Spera sau Francesco Peruzzini, specializați în peisaje citadine și respectiv naturale, care nu de puține ori au executat fundalurile arhitecturale și respectiv peisagistice în compozițiile sale.

Magnasco a pictat cu aceeași ușurință lucrări de mici dimensiuni ca și ample compoziții cu subiecte sociale ori mitologico-religioase, dens populate de personaje, tratate cu vervă și spontaneitate într-o manieră ușor teatrală, dramatică, dinamică.

Dacă *Jaful* este inspirat din ciclul de gravuri ale lui Jacques Callot, *Ororile războiului*, celelalte două lucrări, *Răpirea Proserpinei* (*Triumful*

13. **ALESSANDRO MAGNASCO** zis **LISSANDRINO** (1667 - 1749)
Răpirea Proserpinei (Triumful Răului)

14. **ALESSANDRO MAGNASCO** zis **LISSANDRINO** (1667 - 1749)
Triumful Credinței (Triumful Binelui)

Răului) și *Triumful credinței (Triumful Binelui)*, considerate capodopere de critica de specialitate, și prezentate ca atare în marea expoziție retrospectivă *Alessandro Magnasco* (și în catalogul acesteia), deschisă în Palazzo Reale din Milano în anul 1995, sunt relevante pentru capacitatea artistului de a se exprima prin simboluri, asociind expresivității patetice a personajelor sale elemente mai mult sau mai puțin explicite ce definesc virtuți sau vicii.

În aceeași sferă a picturii baroce cu un pronunțat caracter alegoric se înscrie și opera unui important artist al școlii napoletane, **GIACOMO DEL PO** (1652 - 1726), intitulată *Triumful bisericii asupra păgânismului* (fig. 15).

15. **GIACOMO DEL PO** (1652 - 1726)
Triumful bisericii asupra păgânismului

Lucrarea, concepută pe verticală, structurată în două planuri, ilustrează subiectul prin reprezentarea în primul rând a personajelor principale (în registrul superior – o femeie încoronată, probabil împărăteasa Elena, mama lui Constantin, a cărei statueta o ține în mâna stângă, ridicată în mod elocvent, și un bărbat cu coasa – în registrul inferior), dar și a celor secundare, din registrul inferior, dens populat cu victimele necredinței.

Un alt pictor napoletan, nobilul **Massimo Stanzione** (1565 - 1656), unul din cei mai importanți artiști din orașul de la poalele Vezuviului, a creat o operă bogată, influențată de Caravaggio, inspirată mai cu seamă din Noul Testament. O importantă lucrare de a sa, *Cina din Emaus* (fig.16), este emblematică pentru maniera lui Stanzione. Deși

16. **MASSIMO STANZIONE** (1585 - 1656)

Cina din Emaus

a intrat în Pinacoteca Brukenthal ca operă din școala lui Caravaggio, în 1964 eruditul italian Raffaello Causa a atribuit lucrarea noastră pictorului spaniol activ la Neapole, Alonso Rodriguez. Cu această atribuire, *Cina din Emaus* rămâne până în anul 1992, când doi cercetători germani de la Biblioteca Hertziana din Roma, Sebastian Schütze și Thomas Willette, publică lucrarea în catalogul exhaustiv

dedicat lui Massimo Stanzione drept operă a acestuia, replică autografă după originalul cu același titlu aparținând papalității.

Cina din Emaus din colecția noastră este pandantă cu o altă lucrare a lui Stanzione, *Uciderea pruncilor*, achiziționată și ea ca operă din școala lui Caravaggio, și atribuită în anul 1956, de istoricul de artă italian Oreste Ferrari pictorului napoletan. Oreste Ferrari a furnizat muzeului nostru date suplimentare despre tablou, precizând că el reprezintă una din cele trei replici autografe pictate de Stanzione după originalul aflat în colecția Haracch Rohrau, aspect menționat și de cei doi cercetători germani de la Biblioteca Hertziana, Sebastian Schütze și Thomas Willette, în lucrarea lor dedicată artistului.

Dacă școlile de pictură de la Veneția, Bologna, Genova sau Neapole sunt ilustrate în colecția Brukenthal prin lucrări cu un predominant caracter religios, mitologic sau alegoric, în ceea ce privește Roma, aceasta a inspirat artiștii atât italieni cât și străini (veniți în Cetatea Eternă din spațiul central și vest european) prin ruinele sale antice (mărturii ale splendorii unui imperiu apus) și prin peisajele înconjurătoare.

Un asemenea peisaj cu un bogat repertoriu arheologic antic este *Vedere din Roma veche cu coloanele templului lui Jupiter Stator* (fig.17), atribuit în mod eronat la începutul veacului XX pictorului

17. PAOLO ANESI (1697 - 1773)

Vedere din Roma veche cu coloanele templului lui Jupiter Stator

napoletan Nicola Viso. Această atribuire a fost infirmată categoric de Roberto Longhi în anul 1968, care a declarat că autorul este cu certitudine un vedutist din Roma veacului al XVIII, identificat de O.Tudoran în anul 1994, în persoana lui **Paolo Anesi** (1697 - 1773), prin analogie cu opere similare ale acestuia aflate în Pallazzo Braschi din Roma și Art Gallery and Museum din Glasgow.

Paolo Anesi împreună cu alți doi celebrii pictori ai genului, Andrea Lucatelli și Paolo Monaldi, reprezintă marea triadă a peisagisticii romane de Settecento, ilustrată în Muzeul Brukenthal prin opera lui Anesi, anterior menționată, și două peisaje pandant ale lui Lucatelli, intitulate *Peisaj italian cu ruine* și *Peisaj italian cu trecătoare*.

O operă de excepție pentru arta Romei veacului al XVII din muzeul sibian este scena de gen *Tânără fată cu cuțit de bucătărie* (fig.18) aparținând lui **Michelangelo Pace** (1610 - 1670), apreciat autor de naturi moarte, de regulă amplasate în spații libere, în peisaje din care rareori lipsesc mici animale domestice.

Deși vreme de aproape două secole lucrarea a figurat la artă flamandă, cercetările din ultimul deceniu au condus la concluzia, validată de istoricii de artă italieni, că tabloul aparține școlii italiene de pictură, mai precis lui Michelangelo Pace. Această operă reflectă și modul în care școala italiană a știut să preia influența genului naturii moarte de la flamanzi și olandezi, reușind să-l dezvolte, să-l asimileze într-o manieră proprie.

Lucrările menționate în succinta prezentare reflectă și ele ampla cuprindere tematică a patrimoniului picturii italiene cât și sonoritatea numelor autorilor lor.

Maria Olimpia Tudoran

18. MICHELANGELO PACE (1610 - 1670)
Tânăra fată cu cuțit de bucătărie

